

نقش مدیریت و سازماندهی در توسعه اقتصادی ایران

عبدالعلی شلالوند - کارشناس مسئول برنامه‌ریزی وزارت صنایع سنگین

اقتصادی» و ریشه‌کن ساختن فقر، جهل و عقب‌ماندگی و تامین عدالت اجتماعی و حفظ و تحکیم منافع ملی و در نهایت آبادی این سرزمین، همت گماشت. امروز در تمامی عالم مصافی بزرگ در وادی توسعه در میان ملت‌ها در گرفته و انسان‌های رشید و آگاه به جد و جهد برخاسته‌اند. ساختار سیاسی جهان دستخوش تغییری شگرف و بی‌سابقه شده، نظم قدیم فرو ریخته و نظمی جدید در شرف تکوین است.

«آلمان متحد» در غرب و ژاپن «دژ مستحکم پیشرفت تکنولوژیک»، در شرق عالم می‌کوشند تا مهر خود را بر پیشانی نظم نوین جهانی بگذارند. در آفریقا - این ضرب‌المثل دیرینه عقب‌ماندگی - تکاپویی عظیم آغاز شده و رهبران این قاره قیلا سیاه، حرکت به سوی سپیدی و توسعه اقتصادی را بس شتابان در پیش گرفته‌اند. ایران، این بیشه شیران، به یمن برخورداری از منابع استعداد‌های طبیعی بیکران و قدمت در توسعه و موقعیت استوار سیاسی و نقش استراتژیک در معادلات منطقه‌ای - جهانی می‌تواند در این چالش عظیم تاریخی به موفقیت‌های بزرگی نائل شود به شرط آنکه بتوانیم از طریق بکار گرفتن تمامی عوامل درونی و بیرونی به سرعت بر موانع بازدارنده توسعه فائق آئیم و با شناخت صحیح سمت و سوی تغییرات، جایگاه واقعی خود را در این جهان متغیر پیدا کنیم.

آن کس است اهل بشارت که اشارت داند نکته‌ها هست بسی، محرم اسرار کجاست ساقی^۱ و مطرب^۲ و می^۳ جمله مهیاست و لسی عیش بی‌بیار^۴ مهیا نشود یار کجاست حافظ از باد خیزان در چمن دهر مرنج فکر معقول^۵ بفرما، گل بسی خار^۶ کجاست

سیزده سال پیش در این دیار واقعه‌ای بس مهم اتفاق افتاد که با توجه به پیامدهای جهانی و منطقه‌ای آن، در دهه ۱۹۸۰ می‌توان آن را از جمله مهمترین رویدادهای سیاسی جهان در آخرین برگ‌های دفتر دهه هفتاد به حساب آورد. پیروزی انقلاب اسلامی بر هبری زعیب عالیقدر حضرت امام خمینی (ره) در بهمن ۵۷ که ناشی از تقارن سه عامل اصلی و تعیین کننده یعنی درایت و حسن تدبیر دستگاه رهبری و اتحاد، فداکاری و مبارزه آگاهانه مردم و بالاخره شرایط مناسب جهانی و بیرونی بود، در واقع آغاز راهی پرفراز و نشیب در میان طوفانی از حوادث عظیم سیاسی برای ایرانیان به شمار می‌آید. اینک که به همت و پایمردی آحاد ملت و به برکت خون مقدس شهدای همیشه جاوید این مرز و بوم، نهال انقلاب با مقاومت در برابر طوفان‌هایی سهمگین نظیر جنگ درازمدت و نیرنگ کژاندیشان داخلی و خارجی، همچون درختی تنومند بسان «دماوند» بر جای مانده است، می‌توان - بویاید - برای تحقق هدف‌های اصلی یعنی «توسعه

تحولات سیاسی-اقتصادی جهان در اواخر دهه هشتاد و دورنمای آن در دهه ۱۹۹۰

کارکردهای عمده و اصلی پرسترویکا در بُعد سیاسی خروج نیروهای نظامی شوروی از اروپای شرقی، آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین و در بُعد اقتصادی تمرکززدایی در نظام برنامه‌ریزی و اجرائی، اتخاذ مکانیسم‌های بازار و لغو سیستم کنترل قیمت‌ها، مشارکت فعال با سرمایه خارجی، تقویت بخش خصوصی و بالاخره تلاش برای ورود و ادغام در اقتصاد جهانی بوده است. پیامدهای اصلی پرسترویکا در عرصه بین‌المللی نیز پایان یافتن دوران جنگ سرد، فروریختن نظم قدیم و تکوین نظام جدید بین‌المللی در ابعاد سیاسی و تسریع، تکامل و تعمیق فرآیند اصلاحات اقتصادی در بخش وسیعی از جهان شامل هندوستان، چین، لهستان و آلبانی می‌باشد. ریچارد نیکسون رئیس جمهور اسبق آمریکا در آخرین کتاب خود، بروز تغییرات کیفی در جهان معاصر را این گونه تحلیل کرده است:

به هنگام استعفای آقای گورباچف در پنجم دیماه ۱۳۷۰، جان میجر نخست‌وزیر بریتانیا او را این گونه موردستایش قرار داد: «گورباچف مسیر تاریخ را تغییر داد». و رونالد ریگان رئیس جمهور سابق آمریکا در این باره گفت: «گورباچف یک رهبر شجاع است که نامش برای همیشه در تاریخ ثبت خواهد شد» و بالاخره جرج بوش هم با بیان اینک: «گورباچف مسئول یکی از مهم‌ترین تحولات دوران است»^(۸) از او تجلیل به عمل آورد.

یقیناً می‌توان مهم‌ترین رویداد جهان در سال‌های پایانی دهه هشتاد را وقوع «پرسترویکا» به رهبری میخائیل گورباچف در شوروی دانست.

ریچارد نیکسون در کتاب جدید خود، پیرامون تحول تاریخی و اقتصادی جهان چنین می‌نویسد:

«بسیاری از ناظران مدعی هستند که جهان به زودی وارد قرن اقیانوس آرام خواهد شد. به نظر آنها در قرن نوزدهم اروپا سلطه داشت و در قرن بیستم آمریکا مطرح بود و در قرن بیست و یکم منطقه حاشیه اقیانوس آرام صحنه‌گردان اصلی خواهد بود. آنها این تغییر جهت را بدین سبب پیش‌بینی می‌کنند که اقتصادهای پویای کشورهای آسیای شرقی تبدیل به موتور رشد اقتصاد جهانی می‌شوند. کشورهای حاشیه آرام که از لحاظ جغرافیایی بزرگ، از نظر استراتژیک حیاتی و از لحاظ اقتصادی پویا بوده و جمعیتی حدود ۲ میلیارد نفر دارند با دستاوردهای اخیر خود، جهان را شگفت‌زده کرده‌اند. بیشتر کشورهای در حال توسعه موفق در آسیای شرقی قرار دارند. از ۲۳ کشور این منطقه متوسط نرخ رشد اقتصادی ۸ کشور در طول دهه گذشته حداقل ۱۲ درصد و متوسط نرخ برخی دیگر حدود ۱۰ درصد بوده است. هیچ کشور اروپایی چنین رشد ناگهانی را تجربه نکرده است. کشورهای حاشیه اقیانوس آرام با ۴۴۱۰ میلیارد دلار تولید ناخالص ملی ۲۰ درصد از اقتصاد جهان را در اختیار دارند. چین که جمعیت ۱/۱ میلیارد نفری آن ۵٪ از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد، نه تنها به یک بازیگر عمده سیاسی تبدیل شده است، بلکه در دهه‌های آتی یک قدرت اقتصادی جهانی خواهد شد... دنگ‌شیائوپینگ پس از به قدرت

«در نتیجه انقلاب جدید شوروی، جهان در آستانه دورهای قرار گرفته است که فرصت‌های استثنائی برای صلح و پیشرفت در اختیار خواهد داشت. انقلاب صلح‌آمیز شوروی به طور ناگهانی جهان را دگرگون کرد. این انقلاب معنی خاصی برای مردم شوروی، آمریکا و جهان دارد. برای آمریکا رقابت بزرگ ایدئولوژیک و ژئوپولیتیک به همراه اتحاد جماهیر شوروی به پایان رسیده است. تنها قدرتی که می‌توانست آمریکا را نابود کند اکنون در بحبوحه انقلابی دمکراتیک و فراگیر است... واقعیت‌های جدید اروپا راه‌حلی جدیدی را برای مسائل این قاره طلب می‌کند. آزادی اروپای شرقی و تا حد زیادی از بین رفتن تهدید شوروی، سیاست‌هایی را که براساس وضع موجود در دوره جنگ سرد طراحی شده بود، محکوم به شکست می‌کند... یک اروپای متحد در کنار فوایدش برای آمریکا زیان‌هایی را هم به دنبال دارد. متأسفانه یک اروپای متحد با تولید ناخالص ملی بیشتر از آمریکا تبدیل به «دژ اروپا» می‌شود. با کاهش نگرانی‌های امنیتی اروپا و افزایش اهمیت نسبی مسائل اقتصادی، آمریکا دیگر نمی‌تواند به هیچ قیمتی از اتحاد اروپا حمایت کند.»^(۹)

امروز ایران می‌تواند با توجه به مشترکات موجود در ایدئولوژی، فرهنگ، تاریخ و نیازهای متقابل خود با کشورهای منطقه در گستره جغرافیایی از جنوب شرقی آسیا تا غرب آفریقا، تکاپوی عظیم و تاریخی ملت‌ها را برای توسعه صنعتی رهبری و هدایت کند.

رسیدن در سال ۱۹۷۷ به اصلاحات اقتصادی جاه‌طلبانه‌ای دست زد. او به شرکت‌های خصوصی اجازه داد تا با شرکت‌های دولتی در شهرها به رقابت برخیزند. پس از سال ۱۹۸۴ مریدان شیائوپینگ حوزه این اصلاحات را گسترش دادند و منطقه اقتصادی ویژه‌ای را با تشکیلات بازار آزاد ایجاد کردند که موجب بیداری استعدادهای مردم چین و جذب سرمایه‌گذاری‌های گسترده خارجی شد. نتایج این اصلاحات شگفت‌انگیز بود... تحول جامعه چین با گسترش تماس‌های آن با اقتصاد جهان حاصل شد.»^(۱۱)

با عنایت به آنچه که گذشت می‌توان ادعا کرد که برای کشورهای در حال توسعه و رهبران پیشرو و ترقی‌خواه آنها، دهه ۱۹۹۰ دهه امید و حرکت و تلاش برای از قوه به‌فعل درآوردن پتانسیل‌های موجود و استفاده کارآمد از فضای رقابتی حاکم بر جهان و فائق آمدن بر موانع اقتصادی خواهد بود.

هشت سال دفاع مقدس و موقعیت استوار سیاسی ایران در شرایط کنونی و نقش تعیین‌کننده آن در مسائل منطقه‌ای در دهه ۱۹۹۰

ماهنامه انگلیسی‌زبان South در اردیبهشت ماه ۱۳۶۴ در تحلیلی پیرامون تجاوز عراق به ایران، حقایق تاریخی را به رشته تحریر درآورد که شاید بتوان آن را یکی از منصفانه‌ترین قضاوت‌های تاریخ به‌شمار آورد: «تجاوز صدام‌حسین به ایران اقدامی نیست که رهبر عراق به تنهایی و از روی ناچاری آن را انجام داده باشد. در سپتامبر ۱۹۸۰ درست کمی قبل از جنگ، دولت عراق یادداشتی رسمی حاوی چند درخواست از جمله خروج ایران از جزایر ابوموسی و تنب بزرگ و کوچک، رد توافق سال ۱۹۷۵ و استقلال داخلی مردم عرب زبان خوزستان را تسلیم سازمان ملل کرد. این درخواست‌ها بمنظور حتمی ساختن وقوع جنگ در منطقه مطرح شد و عراق انتظار داشت که با حمایت پنتاگون و سایر منابع اطلاعاتی غرب بر ایران سربلای غلبه کند. در واقع تبلیغات عراق پیش از تجاوز به

همزمان با این تحولات سیاسی شگرف در جهان و تحت تأثیر جنبه‌های اقتصادی پرسترویکا، موجی تاریخی و جهانی در بسیاری از کشورها در زمینه بهبود بخشیدن به اقتصاد و تغییر و تصحیح نظام‌های اقتصادی آغاز شد. فرآیند اصلاحات اقتصادی که عمدتاً شامل: بازسازی و احیای بخش دولتی، تقویت بخش خصوصی و مشارکت بیشتر آن در سرمایه‌گذاری‌ها و اجرای طرح‌های تولیدی، تشویق سرمایه‌گذاری-خارجی، اصلاح نظام قیمت‌گذاری و بهبود نرخ ارز، واگذاری شرکت‌های دولتی و تقویت نظام مالی و شبکه بانکی، اصلاح بازارگانی خارجی و تشویق صادرات، تمرکززدایی و مبارزه با فساد و بسال‌آخره اصلاح نظام اداری و حذف تشکیلات غیر ضروری می‌باشد، توانسته است در بسیاری از کشورهای آسیایی، آفریقائی و اروپای شرقی، پیشرفت‌های شگفت‌انگیزی را به وجود آورد. جمهوری خلق چین که طی سال‌های ۱۶۴۹ تا ۱۹۷۸ از الگوی جایگزینی واردات پیروی می‌کرد با روی آوردن به استراتژی توسعه صادرات موفق شد میزان صادرات خود را از رقم ۸ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۰ به رقم ۳۳ میلیارد دلار (۳۱۳ درصد رشد) در سال ۱۹۸۸ افزایش دهد. بخش صنعت چین با رشد سالانه ۱۳/۷ درصد در این دوره توانست ۴۶ درصد تولید ناخالص ملی در سال ۱۹۸۸ را به خود اختصاص دهد. در همین سال ارزش ناخالص محصولات بخش صنعت بالغ بر ۴۸۷ میلیارد دلار بوده است.»^(۱۰)

نتیجه اجتناب‌ناپذیر استراتژی درونگرا، وابستگی فزاینده کشور به درآمد نفتی و غیبت دائمی در بازارهای بین‌المللی و فقدان صادرات صنعتی بوده است.

ایران مبنی بر اینکه ایرانی‌ها خواهند رژیم بعث را سرنگون کرده و انقلاب اسلامی را به سایر کشورهای منطقه صادر نمایند، هیچ‌پایه و اساسی نداشت.»

خوشبختانه در سایه رهبری‌های امام بزرگوار^(ره) و مجاهدت ایرانیان غیور، نیرنگ دشمنان برای سطره بر این آب و خاک هیچ‌گاه عملی نشد و به دنبال پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط ایران، هجوم عراق به کویت، یک بار دیگر نمایشی از تجاوز آشکار توسط رژیم بغداد را در برابر چشم جهانیان قرار داد و بدین قرار خورشید حقانیت ایرانیان از پس‌ابری تیره تبلیغات مسموم آشکار شد و روشنی آن برای همیشه به قضاوت‌های نادرست ملت‌های مسلمان منطقه درباره انقلاب اسلامی پایان داد و آنها به ماهیت بشردوستانه و عدالت خواهانه انقلاب پی بردند. سقوط نظام سیاسی کویت در کمتر از ۲ ساعت پرده از راز بزرگ مقاومت مظلومانه و قهرمانانه ایرانیان طی هشت سال دفاع مقدس بر گرفت و با شروع تهاجم نیروهای چنی...

صدام در یک بن‌بست سیاسی ناچار شد بار دیگر قرارداد سال ۱۹۷۵ را که در مقابل دوربین‌های تلویزیون عراق پاره کرده بود، به رسمیت بشناسد. مواضع اصولی دولت ایران در قبال تحولات برق‌آسای منطقه سبب شد تا منافع ملی ما از هر گونه گزند مصون بماند و از گرفتار آمدن کشور در دامی بزرگ جلوگیری شود.

با عنایت به رویدادهای سال ۱۳۷۰ می‌توان این سال را موسوم شکفته شدن غنچه‌های زیبای نهال مقدس انقلاب اسلامی به‌شمار آورد. در این سال آقای خاویر پرزد کوئیار دبیر کل سازمان ملل در آخرین روزهای مأموریت خود به عنوان سخنگوی این نهاد بزرگ جهانی، در مسند قضاوت پیرامون مسئولیت آغاز جنگ، رای به محکومیت عراق داد و از این رهگذر زمینه برای تحرکات بیشتر ایران در مسائل منطقه‌ای فراهم آمد. حضور قدرتمند جناب آقای هاشمی رفسنجانی ریاست محترم جمهور در اجلاس سران کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در سنگال و ابرار احترام و اعتراف به حقانیت ایران و عذرخواهی‌ها و اظهار ندامت‌کردن‌های رهبران ممالک اسلامی به‌ویژه عربستان و کویت در جریان ملاقات آنها با ریاست محترم ایران، جلوه‌های دیگر از بسبار نشستن نهالی بود که در بهمن ۵۷ کاشته شد و با خون هزاران غیور مرد ایرانی آبیاری گردید.

از دیگر مصادیق بارز نقش رهبری ایران در حرکتهای منطقه‌ای، برگزاری اولین اجلاس «اکو» با شرکت ایران، ترکیه، پاکستان و چندین جمهوری آسیای شوری سابق از جمله آذربایجان و ازبکستان در اواخر بهمن ماه ۱۳۷۰ در تهران است همچنین نقش ایران در حل و فصل مناقشات منطقه‌ای نظیر میانجیگری در اختلافات آذربایجان و ارمنستان و جلوگیری از برادر کشی و هدر دادن منابع انسانی و هدایت پتانسیل‌های موجود به سمت سازندگی و پیشرفت اقتصادی، از جلوه‌های آشکار موقعیت حساس و برتر ایران در رهبری تحولات منطقه‌ای به حساب می‌آید.

گفتنی است که جرج بوش رئیس جمهور آمریکا نیز اخیراً در یک مصاحبه مطبوعاتی اظهار داشت:

«ما اعتراف می‌کنیم که ایران می‌تواند نقش مهمی در منطقه خلیج فارس ایفا نماید»^(۱۲).

امروز ایران می‌تواند با توجه به مشترکات موجود در ایدئولوژی، فرهنگ، تاریخ و نیازهای متقابل خود با کشورهای منطقه در گسترش جغرافیایی از جنوب شرقی آسیا تا غرب آفریقا، تکاپوی عظیم و تاریخی ملتها برای توسعه صنعتی را رهبری و هدایت کند.

ایک در نتیجه تحولات جهانی و منطقی‌ای در سال‌های آغازین دهه ۱۹۹۰، بدبینی‌ها، سوءتفاهم‌ها و نگرانی‌های بی‌اساس کشورها نسبت به ایران خنثی شده و جو حاکم بر مناسبات فیما بین مملو از امید، اشتیاق و تمنای وافر این کشورها برای همکاری و تشریک مساعی در زمینه‌های مختلف صنعتی و اقتصادی می‌باشد. در جریان دومین اجلاس سرمایه‌گذاری مشترک کشورهای اسلامی که با حضور نمایندگان بیش از ۲۰ کشور آسیایی و آفریقایی در آذرماه ۱۳۷۰ در کراچی پاکستان برگزار شد، نگارنده به خوبی شاهد تقاضاها و انتظارات صمیمانه و برادرانه هیئت‌های نمایندگی این کشورها برای همکاری‌های فنی-اقتصادی با ایران و مقبولیت تام و تمام ایران نزد آنها بود.

نگرشی استراتژیک به محدودیت‌ها، امکانات و پیش‌شرط‌های توسعه اقتصادی ایران در دهه ۱۹۹۰

محققان شرایط تاریخی و فضای حاکم بر مناسبات سیاسی و اقتصادی جهان و موقعیت ایران در داخل و خارج، بیش از هر زمان دیگر به نفع سازماندهی کشور و برنامه‌ریزی برای حرکتی شتابان به سوی مرزهای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی قرار گرفته است. در این مبحث به شکلی گذرا ولی با نگرشی استراتژیک برخی محدودیت‌ها و امکانات و نیز پیش‌شرط‌های توسعه اقتصادی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف- محدودیت‌های توسعه

درون‌گرایی در سیاست‌های صنعتی و اقتصادی

طی دهه‌های گذشته ایران نیز همانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه از الگوی جایگزینی واردات پیروی کرده و با تزریق ارز حاصل از صدور نفت، بخش صنعت با انواع حمایت‌ها از دست یافتن به قابلیت رقابت در بازارها به دور نگه‌داشته شده است. نتیجه اجتناب‌ناپذیر استراتژی درون‌گرا، وابستگی فزاینده کشور به درآمد نفتی و غیبت دائمی در بازارهای بین‌المللی و فقدان صادرات صنعتی بوده است.

پیامدهای محتوم جنگ تحمیلی

به فاصله کوتاهی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کشور با دو مشکل بزرگ و طولانی یعنی جنگ تحمیلی و محاصره اقتصادی مواجه شد. این دو عامل بیرونی به همراه وجود شرایط درونی مناسب با آن در نهایت کشور را با محدودیت‌ها و مشکلات بزرگتری در بلندمدت درگیر کرد. مسئولیت‌های خطیر دولت در دوران جنگ و لزوم نظارت آن بر کلیه امور سیاسی، نظامی، صنعتی و اقتصادی به منظور حفظ میهن در برابر تهاجم اتحادی بزرگ از دشمنان جهانی انقلاب سبب شد تا اقدامات شتاب‌زده و بعضاً نادرستی صورت پذیرد. باید متذکر شد که تقدس، احترام و عظمت ابدی کلیه دست‌اندرکاران و مسئولین ایثارگر دولتی در تمامی سطوح و رده‌های شغلی و سازمانی و تلاش‌ها و جانفشانی‌های آنان در دوران دفاع مقدس یقیناً مانع از آن نیست که امروز در عصر سازندگی کشور نسبت به تصحیح انحرافات احتمالی در گذشته، همت گماریم.

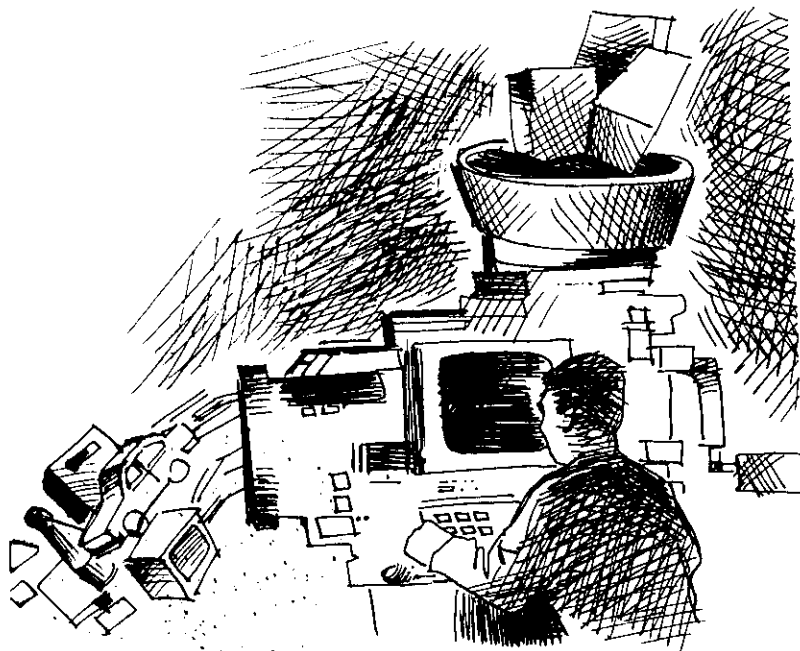
شاید بتوان مهم‌ترین پیامد جنگ و محاصره اقتصادی را در گسترش شدید و همه‌جانبه نقش دولت در امور اقتصادی و نظارت نوعاً بازدارنده آن بر فعالیت‌های تولیدی در سطح کشور به حساب آورد. تعدد بی‌رویه سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی دولتی و ایجاد نهادهای جدید و موازی از صریح‌ترین و بدیهی‌ترین پیامدهای این سیاست بوده است. تفکیک

وزارت صنایع و معادن به سه وزارتخانه صنعتی در سال ۱۳۶۰ و نیز تأسیس وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها و بنیادهای دیگر نظیر وزارت جهاد سازندگی و مراکز تهیه و توزیع وزارت بازرگانی از جمله مصادیق بارز این جریان بود. از دیگر پیامدهای منفی سیاست گسترش نقش دولت، همانا تمرکز شدید در امور برنامه‌ریزی و اجرایی بود که این امر به دنبال خوف عواقب نامطلوبی را در کار سرمایه‌گذاری صنعتی و تولیدی برجای گذاشت. در اینجا به منظور تشریح میزان تمرکز در امور اجرایی کشور به ویژه در بخش صنعت طی سال‌های گذشته به یک بخشنامه دولتی به عنوان نمونه در همین زمینه اشاره می‌شود:

بخشنامه شماره ۰۱/۴۲۸۳۴ مورخ ۱۳۶۶/۸/۲ وزارت صنایع سنگین

به کلیه واحدهای تحت پوشش:

«در رابطه با انجام تغییرات اساسی و یا توسعه‌ای و تأسیسات اعم از توسعه سالن تولید، ایجاد انبار و غیره لازم است واحدهای تحت پوشش قبل از هر گونه اقدام و درخواست مصالح و سایر خدمات به این منظور،

ضمن ارائه گزارش توجیهی، موافقت اداره کل افزایش بهره‌وری (معاونت صنعتی و بهره‌برداری وزارت صنایع سنگین) را اخذ نمایند.»
گسترش بی‌رویه تشکیلات دولتی همراه با عدم کارایی فزاینده سازمان‌ها و دستگاههای اجرایی در طول سالهای گذشته نه تنها کمکی به سرمایه‌گذاری جدید و بهره‌برداری مطلوب از ظرفیتهای موجود صنعتی نکرد، بلکه در بیشتر موارد به صورت یک عامل ضدانگیزه و بازدارنده عمل کرده است. وضعیت بخش صنعت در گزارش نتایج بازدید گروه کارشناسان بانک جهانی از ایران در سال ۱۳۶۹ این‌گونه مورد ارزیابی قرار گرفته است:

«ویژگی بخش صنعت در دهه ۱۹۸۰ رشد منفی، بهره‌برداری نازل از ظرفیتهای تکنولوژی عقب مانده، نقش قوی دولت در تولید و سرمایه‌گذاری و حمایت‌های شدید آن از طریق اعمال سیاست‌های حمایتی و قیمت‌گذاری، قوانین دستوپاگیر و فقدان انگیزه و جاذبه برای فعالیت بخش خصوصی بوده است. این بخش به مدت ده سال با انواع تعرفه‌ها، محدودیتهای مقداری، سیاست‌های قیمت‌گذاری و تخصیص ارز مورد حمایت شدید قرار گرفته است امروز ایران، صنعتی را در اختیار دارد که واحدهای آن در چارچوب سیاست جایگزینی واردات به طور متوسط در کمتر از ۵۰ درصد ظرفیت خود کار می‌کند. بخش اصلی صنایع متوسط و بزرگ در دست بخش عمومی قرار دارد و قیمت داده‌ها و ستادهای آن توسط دولت تعیین می‌شود. پیامد این وضعیت فقدان انگیزه در کارخانجات صنعتی برای کاستن از هزینه‌ها و دستیابی به کارایی و قابلیت رقابت می‌باشد. نقش بخش خصوصی در صنعت قلیل و ناچیز است. شرکت‌های خصوصی فقط در صنایع کوچک فعالیت دارند. در سال‌های اخیر فعالیت بخش خصوصی روی زمینه‌های خدمات و داد و ستد متمرکز شده و تولید صنعتی به دست فراموشی سپرده شده است. ابهامات موجود در سیاست‌های صنعتی و بی‌اعتمادی سبب انزوای بخش خصوصی بوده است.» (۱۳)

تحولات عمیق اجتماعی و جنگ می‌باشند سبب شد تا بسیاری از ایرانیان به تناسب موقعیت اجتماعی و اعتقادی و بعضاً بناچار کشور خود را ترک گویند و در سایر کشورها اقامت گزینند. متأسفانه درصد قابل توجهی از مهاجرین ایرانی به خارج از کشور را افراد متخصص و تحصیلکرده تشکیل داده است.

ب- امکانات توسعه

شراب لعل و جای امن و یارمهربان ساقی
دلا، گی به شود کارت اگر اکنون نخواهد شد

قدمت در تکامل سیاسی و توسعه صنعتی

درست زمانی که تمام ملت‌های موسوم به کشورهای جهان سوم زیر یوغ استعمارگران می‌لویند، و سالها قبل از آنکه ولادیمیر لنین، تئوری انقلاب ضد بورژوازی و ضد استعماری خود را فرابگیرد، جنبش ضد استعماری تتباکو به رهبری روحانیت بیدار «تشیع علوی» در ایران مشتی محکم و بیادماندنی بر دهان استعمارگران غارتگر کوبید. و سالها قبل از آنکه

واژه «پارلمان» در لغتنامه بسیاری از ملت‌ها گنجانده شود، جنبش مشروطه به زعامت روحانیون مبارز، پشت دیو استبداد را در پهندهشت ایران بر زمین زد. در زمانی که روشنفکران و رهبران سیاسی در اقصی نقاط جهان عقب مانده بمسئین بلوغ می‌رسیدند، «جنبش ملی شدن صنعت نفت» و خلقید کردن از استعمار پیر بریتانیا به رهبری مرحوم دکتر محمد مصدق در ایران جام پیروزی را سر کشید.

آن زمان که بخش وسیعی از آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین در تب و تاب جنبش‌های استقلال طلب می‌خروشید، در ایران بزرگترین مجتمع‌های صنعتی از جمله کارخانجات ذوب‌آهن و ماشین‌سازهای اراک و تبریز، تراکتورسازی‌ها و کارخانجات نورد و دهها واحد صنعتی بسدست مهندسين، تکنسین‌ها و کارگران ایرانی نصب و راهاندازی شد و بزرگترین دانشگاه‌های صنعتی با پیشرفته‌ترین نرم‌افزارهای آموزشی به همت و به دست مبارک اساتید وطن‌دوست و ترقی‌خواه تأسیس شد.

درآمد ارزی

بررسی گزارش‌های بانک جهانی در باره برنامه‌های صنعتی در کشورهای مختلف حاکی است از آن است که بسیاری از کشورها فقط از طریق دریافت وام‌های پروژه‌های بانک جهانی که معمولاً تا سقف ۳۰ میلیون دلار است، توانستند طرح‌های صنعتی خود را اجرا کنند. گفتنی است که بانک جهانی در پرداخت وام‌های خود بسیار محتاط بوده و به تناسب پیشرفت پروژه‌ها به پرداخت اقساط بعدی وام مبادرت می‌کند. خوشبختانه ایران بدلیل برخورداری از منابع بیکران نفت و گاز، حتی در

گسترش ناموزون و بی‌رویه تشکیلات اجرائی دولت و عدم تناسب این روند با ساختار و مقیاس‌های صنعتی و اقتصادی کشور موجب پیدایش یک دیوان‌سالاری بسیار پیچیده با انواع مزاحمت‌ها برای تولید به ویژه تولید صنعتی شد. کثرت مزاحمت‌های اجباری به سازمان‌های دولتی که عموماً به منظور اخذ انواع مجوز برای فعالیتهای مختلف اجتماعی و اقتصادی انجام می‌شد و ضعفها و نارسائی‌های این سازمان‌ها در پاسخ‌گویی و حل و فصل سریع مسراجمات از یک سو، و تسورم فزاینده و کاهش روزافزون قدرت خرید حقوق‌بگیران از سوی دیگر موجب پیامدی تحت عنوان فساد و ارتشاء در برخی موارد شد که شدیداً با مبانی ایدئولوژیک نظام مقدس برآمده از انقلاب اسلامی مغایرت داشت.

متأسفانه این پدیده شوم که معلول نارسائیهای مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بود. در نوبت بعدی به عنوان علت‌العلل بسیاری از تنگناها و ریشه اصلی عدم کارایی بعضی دستگاه‌های اجرایی عمل کرده است. از طرف دیگر استمرار این واقعیت ناپسند و کسار کرد آن در یک پروسه بلندمدت سبب شد که در موارد مختلف، کادریهای نیروهای انسانی که تحت عناوین گوناگون شغلی و سازمانی مسئولیت رسیدگی به مراجعات و انجام کار و هدایت ارباب رجوع را به عهده داشتند به مرور زمان قابلیت‌های تحصیلی و تخصصی قبلی خود را نیز از دست داده و به صورت کارگزاران منفعل و بی‌خاصیت نظام اجرائی کشور عمل کنند.

یکی دیگر از پیامدهای نامطلوب و البته اجتناب‌ناپذیر حاکمیت شرایط جنگی و وجود دائمی تهدیدات مختلف از ناحیه عوامل وابسته به دشمنان کشور انتصاب مدیران و مسئولان دوائر دولتی بدون توجه به احراز صلاحیتهای شغلی و تخصصی آنان و صرفاً به دلیل آشنائی رده‌های بالاتر و اطمینان نسبت به عدم وابستگی آنان به کانون‌های توطئه علیه میهن اسلامی بود.

کار کرد این مکانیسم و استمرار غیرموجه آن در سال‌های بعد موجب تضعیف نظام مدیریت و بروز انواع نارسایی‌ها در سطح دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی شد.

شرایط سخت سیاسی و اجتماعی دوران انقلاب و ناامنی‌های ناشی از تهاجم روزانه دشمنان یعنی به اقصی نقاط میهن عزیز همراه با سایر معضلات اقتصادی و فرهنگی که از پیامدهای بدیهی و غیرقابل اجتناب

● مهم‌ترین پیامد جنگ و محاصره اقتصادی، گسترش شدید نقش دولت در امور اقتصادی و نظارت نوعاً بازدارنده در فعالیت‌های تولیدی بود.

بدترین شرایط بازارهای جهانی می‌تواند برای اجرای موفقیت‌آمیز پروژه‌های عظیم صنعتی به درآمد ارزی مناسب تکیه داشته باشد.

جاذبه‌های سرمایه‌گذاری خارجی

ثبات سیاسی داخلی در کنار موفقیت ژئوپلیتیک ایران و نزدیکی آن به قاره آفریقا و روابط مستحکم با ممالک شرق آسیا از یک سو و همجواری این خطه زرخیز با جمهوری‌های عضو جامعه کشورهای مشترک‌المنافع (شوروی سابق) و نقش تعیین‌کننده ایران در رویدادهای سیاسی و اقتصادی منطقه از سوی دیگر، این دیار را برای سرمایه‌گذاران اروپایی و ژاپنی و حتی آمریکایی در شرایط رقابت اقتصادی تنگاتنگ آنها با یکدیگر، به یکی از جذاب‌ترین کانون‌های جذب سرمایه‌گذاری و انتقال تکنولوژی تبدیل کرده است.

ج- پیش‌شرط‌ها و گام‌های اساسی توسعه تدوین استراتژی توسعه برون‌نگر

برون‌گرایی در سیاست‌های صنعتی و اقتصادی، جوهر اصلی تحول کیفی و تاریخی جهان معاصر به‌شمار می‌آید. ایران نیز همانند بسیاری از کشورها در حال حاضر به‌طور در بازارهای بین‌المللی و گام‌زدن در وادی صادرات صنعتی از طریق ایجاد قابلیت رقابت در تولیدات و محصولات بخش صنعت با شکیبائی و امید می‌نگرد. در قانون برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی (۷۲-۱۳۶۸) تبصره‌ها و مواد موکدی جهت تسهیل در امر صادرات و حذف موانع موجود و ایجاد مقتضیات لازم در نظر گرفته شده است. همچنین به‌موجب همین تبصره‌ها در سه نقطه کشور مناطق صادراتی آزاد تأسیس می‌شود. توجهات موکد برنامه پنج‌ساله و عملکرد دولت طی سه‌سال گذشته در ارتباط با مسئله صادرات صنعتی حاکی از گرایش امیدوارکننده نظام اقتصادی به‌سوی توسعه در فراسوی مرزهای کشور می‌باشد. برای بخش صنعت سنگین که طی سال‌های ۶۴ تا ۶۸ فقط حدود ۱۲ میلیون دلار صادرات انجام‌شده بود، برنامه پنج‌ساله ۱/۸۵ میلیارد دلار صادرات منظور کرده است. یقیناً با سیاست‌ها و تدابیری که تاکنون اتخاذ شده است از جمله معافیت‌های گمرکی و مالیاتی واحدهای تولیدی فعال در امر صادرات، تأسیس بانک تخصصی صادرات و سایر سیاست‌های حمایتی و تشویقی، موفقیت‌های بزرگی حاصل خواهد شد.

اصلاح قوانین و مقررات

طی سال‌های ۶۹ و ۷۰ اقدامات مؤثری برای برطرف کردن موانع قانونی فعالیت صنعتی انجام شده است. حذف و بی‌اثر ساختن مراکز تهیه و توزیع و حق نظارت آنها، لغو ضرورت هرگونه مجوز قبلی برای واردات بخش صنعت و معدن، اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم با هدف حمایت از سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و صنعتی از جمله مهم‌ترین تدابیر مستخدمه در سال‌های اول دوره برنامه پنج‌ساله بوده است.

حذف و یا ادغام سازمان‌های موازی و غیرضرور

به‌منظور اصلاح نظام اداری و اجرایی کشور طی سال‌های اول برنامه پنج‌ساله گام‌های مؤثری برداشته شده که ادغام وزارتخانه‌های دفاع و سپاه و یکپارچه ساختن سازمان نیروهای انتظامی از آن جمله‌اند. در ارتباط با بخش صنعت نیز طرح ادغام وزارتخانه‌های صنعتی و تشکیل وزارت صنایع و معدن در دستور کار مجلس محترم شورای اسلامی قرار دارد که یقیناً در دوره چهارم فعالیت آن با سرعت بیشتری نسبت به این‌گونه طرح‌ها تصمیم‌گیری خواهد شد.

گسترش نقش بخش خصوصی در اقتصاد

به‌منظور هدایت نقدینگی به سوی فعالیت‌های تولیدی و جلوگیری از

ادامه رشد ناموزون بخش خدمات و واسطه‌گری که موجب تشدید و افزایش دائمی تورم می‌باشد تدابیر مؤثری به‌اجرا گذاشته شده است. تسهیل در کار سرمایه‌گذاری صنعتی از طریق حذف مراحل اضافی اخذ مجوز از سازمان‌ها و مراجع دولتی و واگذاری سهام و مدیریت شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی از سرفصل‌های قابل توجه این برنامه است.

تعدیل نرخ ارز و بهبود سیاست‌های ارزی

در گزارش کارشناسان بانک جهانی درباره مسئله نرخ ارز در اقتصاد ایران آمده است: «در حال حاضر مهم‌ترین مساله بخش صنعت و حتی کل اقتصاد ایران «نرخ ارز» است. در حالی که نرخ رسمی ارز ۷۳ ریال برای هر دلار آمریکا است، در بازار آزاد ۱۰ تا ۲۰ برابر آن رواج دارد. آزادسازی و یکسان کردن نرخ ارز پیش‌شرط اصلی صنعتی کردن کشور خواهد بود.» (۱۴)

جذب سرمایه‌گذاری خارجی

به موجب تبصره ۲۹ قانون برنامه پنج‌ساله، دولت می‌تواند در سال‌های برنامه اول تا سقف ۳۰ میلیارد دلار از منابع و اعتبارات خارجی برای سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و صنعتی استفاده کند. یکی از روش‌های این کار، استفاده از روش عملیات بیع متقابل "Buy Back" است که آیین‌نامه اجرائی آن تهیه و تصویب شده و ظرف دو سال گذشته به بسیاری از متقاضیان سرمایه‌گذاری در زمینه‌های تولید صنعتی توصیه گردیده که برای دستیابی به تکنولوژی و ماشین‌آلات مورد نیاز خود از این روش استفاده کنند. با توجه به شرایط نوین بین‌المللی و انجام اصلاحات و ایجاد تغییرات مثبت در داخل کشور به نظر می‌رسد که روند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی دهه آیسند از چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای برخوردار باشد.

بازگشت ایرانیان مقیم خارج

با پایان یافتن جنگ تحمیلی و برقراری آرامش در داخل کشور و نیز با کاهش یافتن سیاست‌های حمایتی دول اروپائی نسبت به مهاجران ایرانی و اعتراض فزاینده اتحادیه‌های کارگری در کشورهای مختلف اروپائی نسبت به اشتغال خارجیان با توجه به بروز بحران اقتصادی و بیکاری در این کشورها و به دلیل سیاست دولت جمهوری اسلامی ایران در مورد استقبال از مراجعین هزاران ایرانی به مام وطن، انتظار می‌رود که در آینده نزدیک میهن اسلامی شاهد بازگشت ایرانیانی باشد که به آبادی و استقلال این مرز و بوم عشق می‌ورزند.

حرف آخر

شب ظلمت و بیابان به کجا توان رسیدن
مگر آنکه شمع رویت (۱۵) به رهم چراغ دارد
«حافظ»

همان‌طور که گذشت مهم‌ترین محورهای حرکت اصولی برای توسعه اقتصادی ایران در دهه ۱۹۹۰ شامل اصلاح نظام اداری و تقویت مدیریت و نقش دولت در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، ادغام یا حذف سازمان‌های موازی و غیرضرور، تمرکززدائی در امور اجرائی، اصلاح قوانین و حذف مقررات مزاحم، تشویق سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و تقویت بخش خصوصی، واگذاری شرکت‌های دولتی در چسارچوب سیاست‌ها و دستورالعمل‌های دقیق اجرائی، متحول ساختن استراتژی توسعه صنعتی و اجرای سریع سیاست‌های برون‌گرا و نیل به صادرات صنعتی، اصلاح سیاست‌های ارزی و تعدیل نرخ ارز، حذف موانع موجود در کارائی نظام بازرگانی خارجی و بالاخره تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد.

با تأکید کرد که هدف غائی از اجرای برنامه اصلاحات اقتصادی، همانا تحکیم استقلال و حفظ منافع ملی و گسترش عدالت اجتماعی و رفع فقر و دیگر مظاهر عقب‌ماندگی می‌باشد. محققاً پیش‌شرط اصلی توفیق در این اهداف، بازسازی و تقویت نظام مدیریت و سازماندهی دوباره

بقیه در صفحه ۶۸

نقش مدیریت و سازماندهی در توسعه اقتصادی ایران

بقیه از صفحه ۲۴

تشکیلات دولتی و ایجاد سازمان‌های کارآمد خواهد بود. بدیهی است هرگونه تعلل و بی‌برنامگی در این راه پریچ و خم یقیناً به تشدید مشکلات موجود و استمرار و تعمیق وابستگی اقتصادی کشور و در نهایت تشدید فقر و بی‌عدالتی و غارت منافع ملی می‌انجامد. تجربه بسیاری از کشورهای جهان از جمله در اروپای شرقی و شوروی سابق، گواه آنست که بی‌نیابتی سیاسی و بروز مشکلات گوناگون از نتایج اولیه و محتوم این فرآیند اجتناب‌ناپذیر تاریخی بوده است. بنا بر این تنها طریق صواب و راه اصولی در این وادی پرآشوب، تقویت نظام مدیریت و سازماندهی و استفاده از کادربهای کارشناسی مجرب و کارآمد و نیز حرکت هماهنگ نظام اجرایی کشور در چارچوب برنامه‌های دقیق و مدون می‌باشد.

امروز امید بستن به همکاری‌های خارجی و فعال ساختن اقتصاد کشور صرفاً از طریق جذب سرمایه‌های بین‌المللی، بدون ایجاد شرایط مناسب درونی، یک توهم است که به بیراهه‌ها و گزراهه‌ها منتهی خواهد شد. ریچارد نیکسون رئیس جمهور اسبق آمریکا در کتاب جدید خود، اتحاد شوروی را تنها قدرتی می‌نامد که می‌توانست آمریکا را نابود کند و امروز کمتر کسی می‌تواند پیشرفت‌های تکنولوژیک و سازماندهی‌های قوی و کارآمد در اتحاد شوروی سابق طی دهه‌های گذشته را انکار کند. با وجود تجزیه این کشور به جمهوری‌های مختلف و بروز مشکلات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی فراوان در این ابرقدرت سابق جهانی، سطح بالای تکنولوژی در زمینه‌های دفاعی و فضائی و کارائی سازمانها و موسسات علمی، تحقیقاتی و وجود هزاران دانشمند عالیرتبه در رشته‌های مختلف علمی آنرا نمی‌توان نادیده انگاشت. با این حال علی‌رغم تصویب قانون

مربوط به هدایت کشور به سوی بازار، خصوصی کردن دارایی‌های دولتی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سپتامبر ۱۹۹۰ در پارلمان شوروی، «استراتژیست‌های هاروارد»^(۱۶) هنوز برای انجام همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در زمینه‌های صنعتی در شوروی به سرمایه‌گذاران آمریکائی توصیه کرده‌اند که بنا بر ملاحظات مختلف از جمله عقب‌ماندگی تکنولوژیک، ضعف نظام مدیریت و نارسائی‌های نظام قانونی شوروی، در اقدامات خود جانب احتیاط را در پیش گیرند و شتابزده عمل نکنند. پس فاعتبروا یا اولی‌البصائر!

پانوشته‌ها:

- ۱- نیروی انسانی
- ۲- قدمت در توسعه
- ۳- منابع طبیعی
- ۴- مدیریت و سازماندهی
- ۵- تغییرات تاریخی
- ۶- آینده‌نگری و برنامه‌ریزی
- ۷- موانع توسعه
- ۸- روزنامه اطلاعات ۷/۱۰/۷۰
- ۹- فرصت را از دست ندهید: ریچارد نیکسون، روزنامه اطلاعات ۵/۱۲/۷۰ و ۷/۱۲/۷۰
- ۱۰- گزارش بانک جهانی پیرامون وضعیت بخش صنعت در چین- وزارت صنایع سنگین- دفتر برنامه‌ریزی دی ماه ۱۳۷۰
- ۱۱- فرصت را از دست ندهید، ریچارد نیکسون- روزنامه اطلاعات ۱۵/۱۲/۷۰
- ۱۲- روزنامه اطلاعات ۲۴/۱۲/۷۰ مصاحبه بوش با مجله «میدل ایست اینسایت»
- ۱۳- ماهنامه تدبیر- شماره ۱۳- تیرماه ۱۳۷۰
- ۱۴- ماهنامه تدبیر- شماره ۱۳- تیرماه ۱۳۷۰
- ۱۵- مدیریت

16- Harvard Business Review Jan 1991

بهینه‌سازان تهران
مهندسين مشاور
Tehran Consultant Engineers Optimum Makers

خدمات مدیریت برای مدیران فعال صنایع

تجارب علمی و عملی ما در زمینه‌های:

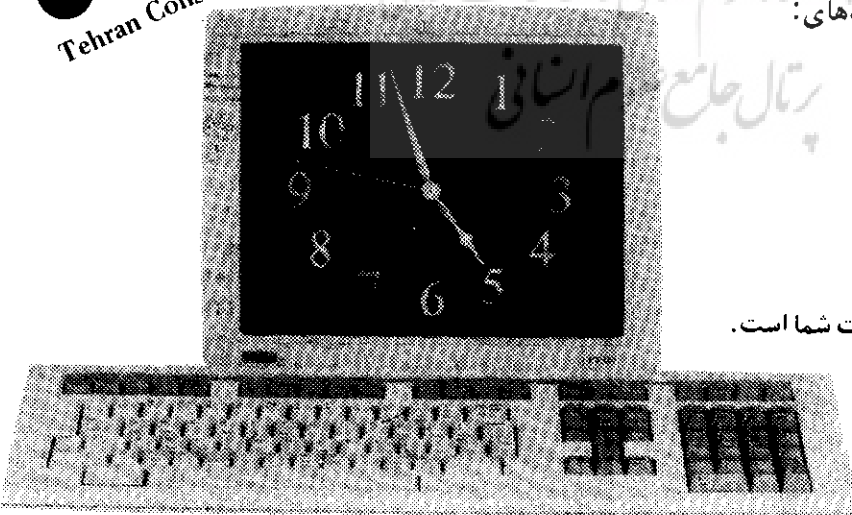
- زمان‌سنجی

- ظرفیت‌سنجی

- برنامه‌ریزی و کنترل تولید

- مکانیزه کردن سیستم‌های فوق

به منظور افزایش بهره‌وری در خدمت شما است.

تهران- خیابان ولی‌عصر- بالاتراز میدان ونک- کوچه نگار- شماره ۴۷- طبقه چهارم- تلفن ۴۸۸۷۶۶۰